

اهل ماتم (آواها و آیین سوگواری در بوشهر)

محسن شریفیان

نشر دیرین

دیرینه دارد، اما به لحاظ فقدان مدارک لازم، نمی‌توان از موسیقی اولیه‌ی این منطقه باستانی اطلاعاتی دقیق به دست

داد. سوگواری فعلی و موسیقی ویژه این رسوم در استان بوشهر که اغلب نیز در کنار آیین‌های مذهب تشیع تداوم یافته یکی از باسابقه‌ترین مراسم و موسیقی در ایران به شمار می‌ورد. موسیقی سوگواری در بوشهر به لحاظ تنوع و کثرت ملودی، بخش عمده‌ی موسیقی این منطقه را دربر می‌گیرد. این نوع موسیقی از نظر تعلق ملودی و مضمون با آیین‌های شیعی پیوند یافته و به همین جهت نیز در میان مردم بوشهر نسبت به انواع دیگر موسیقی از اهمیت خاصی برخوردار است.

یکی از قدیمی‌ترین گزارش‌های مکتوب منتشر شده در رابطه با عزاداری، همان‌گونه که مؤلف به آن اشاره می‌کند مربوط به سال ۱۷۵۶ میلادی و برگزاری مراسم عزاداری و شبیه‌خوانی توسط شیعیان خارک است که توسط سروان کارستن نیبور به ثبت رسیده است. وی در سفرنامه خود می‌آورد که:

«در این مراسم، عزای حسینی به شدت از طرف ساکنین جزیره برگزار می‌شد و این مراسم به جزیره تحرک بیشتری داده بود. همه‌ی شیعه‌هایی که کاری نداشتند، به صورت دسته‌های بزرگ (بعضی از این دسته‌ها بوق و دهل هم داشتند) با قمه و شمشیر برهنه، راه افتاده بودند و شبیه‌خوانی می‌کردند.»

گزارش مورد اشاره عظمت مراسم عزاداری بوشهر را در دوره سلسله‌ی زندیه به خوبی نشان می‌دهد. از این رو می‌توان تصور کرد که تاریخ پیدایش این گونه عزاداری که ۲۴۷ سال پیش این‌گونه باشکوه برگزار می‌شده، بدون تردید به زمان‌های دیرتری برمی‌گردد.

نگارنده به قدیمی‌ترین عکس موجود در مورد سوگواری بندر بوشهر اشاره کرده و آن را مربوط به دوره قاجار می‌داند. عکسی مربوط به سوگواری و دسته‌گردانی آن زمان که در موزه قاجار تهران موجود است و حمل علم و نشانه‌های رایج، دسته‌ی سنج و دم‌ام، دو نوازنده بوق شاخی ماریچ، و سینه‌زنی سنتی بوشهر مشخص است.

از آنجایی که موسیقی سوگواری نسبت به دیگر فرم‌های موسیقی محلی بوشهر، کمتر تغییر یافته و تقریباً تا به امروز به شکل آغازین خود باقی مانده است، بررسی آن دسته از آیین‌های سوگواری مذهبی که در آنها به نوعی از موسیقی استفاده شده کاملاً ضروری به نظر می‌رسد. این کار ضمن ثبت این نوع مراسم و موسیقی برای رسیدن به رگه‌های اصیل و باستانی موسیقی بوشهر مؤثر و مفید خواهد بود. در واقع این اثر دریچه‌ای است برای علاقه‌مندان تا در نگاهی گذرا، آواها و آیین سوگواری در بوشهر را از نظر بگذرانند.

مؤلف تلاش کرده است به معرفی و بررسی موسیقی سوگواری در بندر بوشهر پرداخته و کاربرد آنها را در آیین مذهبی این بندر کهن، همراه با تشریح جنبه‌های نمایشی و مردم‌شناسی این رسوم ارائه دهد و در مواردی نیز به مقایسه تطبیقی دست بزند. اطلاعات حاضر در این مجموعه مبتنی است بر:

- اسناد موسیقایی ضبط شده توسط نگارنده و بایگانی خصوصی نوارهای موسیقی سوگواری
- مبنای تحقیقات میدانی و ضبط مصاحبه‌های

حضور در محل

- مشاهده مکرر مراسم، تجربه‌های اجرایی نگارنده و گروه موسیقی مروارید لیان
- تحقیقات کتابخانه‌ای

نگارنده در این مجموعه یافته‌های خود را به صورت زیر ارائه داده است:

- تشریح آواها و آیین سوگواری و خاستگاه آن در بوشهر

- آوردن نمونه‌هایی از اشعار و متون مرتبط با موسیقی سوگواری

- آوانویسی منتخبی از ملودی‌های ضبط شده همراه با ثبت کلام

- گزارش تصویری ساخت سازها و چاپ تصاویر مورد نیاز

- آرایه نمونه‌های مختلف آواهای سوگواری به صورت CD صوتی

بی‌تردید موسیقی سوگواری در بوشهر سابقه‌ای